

KARŞILIKSIZ ÇEKLERE İLİŞKİN SİGORTA FONUNUN OLUŞTURULMASI KONUSUNDA ÖNERİLER

*SUGGESTIONS FOR THE ESTABLISHMENT OF THE INSURANCE FUND FOR
DISHONORED CHECKS*

Hakemli Makale
Nazım AKSOY*

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	282
I. ASIL SORUNUN TESPİTİ VE ÇÖZÜMSEL YAKLAŞIM.....	283
II. ÇEKLERİN GARANTİ EDİLMESİ SİSTEMİNİN OLUŞTURULMASI.....	285
III. KARŞILIKSIZ ÇEKLERDE SİGORTA FONU'NUN KURULMASI	289
SONUÇ	292

ÖZ

Karşılıksız çek konusu uzun yıllardır ticari hayatın gündemini meşgul etmesiyle birlikte, pandemi ile bu durum daha da çıkılmaz hale gelmiştir. Kanun koyucu tarafından yapılan çözümler hep geçici mahiyette olduğundan, söz konusu sorunun kökten çözülmesine katkı sağlanamamıştır. Konuyla ilgili kalıcı ve sorunları önleyici tedbirlerin alınması daha doğru bir yaklaşım olabilecektir. Bu bağlamda 2012 yılında ileri sürülen ancak yeterince üzerinde durulmayan “*Karşılıksız Çeklerde Sigorta Fonu*”nun kurulması fikri karşılıksız çek sorununa bir çıkış yolu olabilecektir. Bu fonun ilk başta devlet destekli programlar ile kurulması gerekir. Belirli bir süre sonrasında ise devlet desteğinin rolünün azaltılarak çekin düzenlenmesi aşamasında zorunlu olarak sigorta primi getirilmeli. Bu sigorta primleriyle de elde edilen gelirlerin belirli yüzdelerinin bir havuzda toplanarak söz konusu fonun finansmanının sağlanması gerekecektir. Karşılıksız

DOI: 10.32957/hacettepehdf.1087500

Makalenin Geliş Tarihi: 14.03.2022

Makalenin Kabul Tarihi: 23.07.2022

* Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı.

E-Posta: naksoy@mehmetakif.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1835-7476

Bu makale Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

çek sigorta fonunun kurulup sağlıklı bir şekilde işlemesi sigorta mevzuatının güncellenmesi ile mümkün olabilecektir.

Anahtar sözcükler: Karşılıksız çek, sigorta fonu, tacir, keşideci, mücbir neden.

ABSTRACT

With the issue of dishonored checks occupying the agenda of commercial life for many years, this situation has become even more unbearable with the pandemic. Since the solutions made by the legislator are always of a temporary nature, no contribution could be made to the solution of the problem in question. It would be a more correct approach to take permanent and preventive measures related to the issue. In this context, the idea of establishing an “Insurance Fund for Bad Checks”, which was put forward in 2012 but not emphasized enough, may be a way out of the problem of dishonored checks. This fund should initially be established through state-sponsored programs. After a certain period of time, the role of state support should be reduced and an insurance premium should be introduced at the stage of issuing the check. It will be necessary to collect certain percentages of the incomes obtained from these insurance premiums in a pool to finance the said fund. The establishment and healthy functioning of the dishonored checks insurance fund will be possible by updating the insurance legislation.

Keywords: Dishonored check, insurance fund, merchant, drawer, force majeure

GİRİŞ

Karşılıksız çek konusu uzun yıllardır kanun koyucunun gündemini meşgul etmektedir. Son zamanlarda konuyla ilgili hazırlanan kanunlarla, karşılıksız çek düzenleme suçundan mahkûm olanların cezalarının infazının durdurularak, çek bedelinin karşılanmayan kısmının yüzde 10’unun ödenmesine, kalanının ise ikişer ay arayla 15 eşit taksitte bölünmesine müsaade edilmiştir. Görüldüğü üzere, bu düzenlemenin esasında, her ne kadar çek keşidecisine ödeme kolaylığı amaçlansa da, çek alacaklısı olan lehtarların alacağına kavuşması daha uzun bir süreye yayılmıştır. Dolayısıyla bu tarz çözümler objektif bir çözüm olarak nitelendirilmemelidir.

Çalışma ile şu anki mevcut düzenlemeler çerçevesinde ortaya çıkan sorunun sebeplerinin tespitine çalışılmış, çalışmanın sonunda ise sorunun çözümüne ilişkin önerilere değinilmiştir.

I. ASIL SORUNUN TESPİTİ VE ÇÖZÜMSSEL YAKLAŞIM

Yılladır ülkemizde karşılıksız çekler sonucunda iflasa kadar sürüklenen ticari girişimlerin esas sebebini aslında sistemsel bozukluk olduğunu ileri sürmek mümkündür. Zira ticari döngüde önemli yeri olan KOBİ'lerin genellikle peşin ödemeler yerine kredili ödemeleri veya çek senetle yapılan ödemeleri tercih edildiği bilinmektedir. Durum bu şekilde olmakla birlikte, Gayrı Safi Yurt İçi Hasıla'nın (GSYİH) yüzde 37'sine tekabül eden çek ödemelerinde karşılıksız çıkmaları nedenleri ile, özellikle de KOBİ piyasasını olumsuz yönde etkilediği ve bu durumun her geçen yıl daha da kötüye gittiği görülmektedir¹. Karşılıksız çekerle ilişkin mevcut yaptırımlara bakıldığında, kanun koyucu tarafından getirilen maddi külfetlerin yanı sıra hapis cezalarının dahi bir çözüm sunmadığı da anlaşılmaktadır. Bunun gibi çeklerin artık ödeme aracı yerine vadeli bir senet haline gelerek asıl fonksiyonu terk ettiği de anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu sorunların çözümü olarak, özellikle de karşılıksız çekerle ilişkin yaptırım usulü ile yaklaşılmasının doğru olmadığı, konuyla ilgili sistemsel değişikliğin gerekliliği ön planda tutulmasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Çek ilişkisinde bankalar (muhatap), çeki düzenleyen banka müşterisi (keşideci) ve çek alacaklısı (lehtar) olmak üzere üçlü bir ilişki söz konusudur. Her ne kadar keşideci ile lehtar arasındaki temel ilişki sonucunda çekler düzenlenmiş olsa da, bunların ödenmemesi durumunda, kambiyo senetlerinin mücerretliliği ilkesi gereği, sonraki hamillerin karşılıksız çek sebebi ile karşılaşacak zararlardan dolayı çekerle olan güven zedelenmektedir. Ayrıca sözleşmesel ilişki olmasına karşın, söz konusu durumda keşidecinin mevcut mevzuat hükümleri gereği hapsi de gündeme gelmektedir. Asıl fonksiyonunun ödeme olması göz önünde bulundurulduğunda, çeklerin karşılıksız çıkması durumunda güncel mevzuattaki yaptırım ile ne çek hamili vaktinde alacağına kavuşmuş olmakta, ne de keşideci, hapis tehdidi ile karşı karşıya gelmekten memnun kalmaktadır. Kaldı ki, banka nezdinde oluşan bu olumsuz durum karşısında bankanın da müşterisi olan çek keşidecisini kaybetmesi söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla çek ilişkisinde sorun oluştuğunda mevcut çözüm ile hiç kimsenin yararı olmadığı gibi,

¹ Karşılıksız çekerle sigortalı önlem önerisi https://www.itohaber.com/haber/guncel/202242/karsiliksiz_cke_sigortali_onlem_onerisi.html (erişim tarihi 14.10.2021)

sorumluluğun tümünün her koşulda bir tek keşideciye yüklenmesi objektif bir değerlendirme teşkil etmeyecektir.

Bu bağlamda bu üçlü ilişkideki herkesin yararına hizmet edecek ortak bir çözüme odaklanmak kaçınılmaz olmaktadır. Sigortacılık mantığında yatan ana fikir risklerin toplanarak mümkün derecede geniş bir alana yayılması, diğer bir ifade ile paylaşılmasıdır². Karşılıksız çek konusunda da tacirlerin basiretli tacir gibi davranma yükümlülüğünden hareket edildiğinde, subjektif ve objektif nitelikteki (mücbir sebep vs.) ekonomik risklerden kaynaklı zararları önleyici tedbirlerin olması gerekir. Böylelikle ticari ilişkiler ayakta tutularak iyiniyetli tacirlerin (özellikle lehtar veya keşidecinin) mağduriyetleri önlenmiş olur.

Konuyla ilgili karşımıza şimdilik iki ayrı tedbir mekanizması çıkmaktadır. Birincisi Dönmezer'in ileri sürdüğü bankanın sorumluluğuna dayalı "*Çeklerin Garanti Edilmesi*" sisteminin oluşturulmasıdır. Söz konusu sistem Fransa başta olmak üzere Avrupa'nın bazı ülkelerinde uygulanmıştır. İkincisi ise, ilk başta devlet destekli "*Karşılıksız Çeklerde Sigorta Fonu*"nun kurulması fikridir. Bu fikir Türk sigortacılık tarihinde 2012 yılında ileri sürülmüşse de üzerinde durulmamış ve nihayetinde başarıya ulaşamamıştır. Oysa bu konunun akademik düzeyde işlenerek gelişmiş ülke uygulamaları ya da yeni bir başlık altındaki görüşler doğrultusunda konuyla ilgili mevzuatın güncellenmesi yapılmış olsaydı, günümüzde yaşanan karşılıksız çeklere ilişkin sorun çözülmüş olabilirdi. Bu bağlamda ilgili birimlerin bir araya gelerek karşılıksız çek konusunda kalıcı bir çözüm üretmeleri gerekir. Bunun için ise öncelikle akademik çevrelerin görüş ve bildirimleri gündeme alınmalı bunlardan çıkan sonuçlar etrafında gerekli mevzuat değişikliğinin yapılması gerekecektir. Bu konunun garanti sisteminden ziyade sigorta sistemi ile çözülmesi ideal hukuk normlarına daha yakın bir öneri olabileceği kanaatindeyiz.

² Sigorta tanımı için bkz. AYHAN, Rıza / ÇAĞLAR, Hüseyin, **Sigorta Hukuku Ders Kitabı**, Cilt I, Ankara, 2018, s. 50; YAZICIOĞLU, Zehra / ŞEKER ÖĞÜZ, Emine, **Sigorta Hukuku**, İstanbul, 2019, s. 1; Sigorta kelimesinin diğer bir anlamı da "güvence" olarak anılmaktadır. Bkz. UYGUN, Dilara, **Sigortacılık, Özel Sigorta ve Sosyal Sigorta**, Umut Dağıtım Yayınları, İstanbul, 2018, s. 10.

II. ÇEKLERİN GARANTİ EDİLMESİ SİSTEMİNİN OLUŞTURULMASI

Çeklerin garanti edilmesi denildiğinde akla ilk önce teyitli veya garanti edilmiş çekler gelmektedir. Bilindiği gibi, bankalar, kambiyo ilişkisine girmeden, borçlar hukuku kapsamında çeklerin ödenmesini üzerine alabilmektedirler. Zira ile bunu yasaklayan herhangi bir kanun hükmü yoktur³. Dolayısıyla bankalar, borcun nakli, garanti veya kefalet sözleşmeleri⁴ gibi üçüncü kişinin fiilini taahhüt yollarından biriyle çek bedelinin ödenmesini üstlenerek taahhüt edebilirler⁵. Bu taahhütler kambiyo ilişkisinden bağımsız olarak tamamen borçlar hukuku hükümlerine tabi tutulmaktadır⁶.

Teyitli çeklerde, tıpkı teminat mektuplarında olduğu gibi⁷, banka tarafından çekin lehtarını lehine çek karşılığının bloke edilerek çekin ödenmesi garanti altına alınmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus bankanın bir çeki kabul etmesi ile çekin teyit edilmesinin aynı anlamı taşımadığıdır. Ayrıca banka tarafından verilen taahhüdün kabulün sonuçlarını doğurmaması ve az önce de ifade edildiği gibi, kambiyo taahhüdü niteliğini taşıması gerekir⁸. Bankanın bir çeki kabul etmesiyle banka çekin sadece kambiyo ilişkisi gereği muhatabı olmaktadır (TTK m. 782/1). Bununla birlikte, kabul edilmiş çekin teyit edilmesinde ise, keşidecinin ilgili bankadaki çek hesabı nezdinde çek

³ ÖZTAN, Fırat, **Kıymetli Evrak Hukuku**, 2. Baskı, Ankara, 1997, s. 1127; BOZKURT, Tamer, **Kıymetli Evrak Hukuku**, 4. Baskı, Ankara, 2017, s. 146; KINACIOĞLU, Naci, **Kıymetli Evrak Hukuku**, 5. Baskı, Ankara, 1999, s. 275.

⁴ Her iki sözleşme şahsi teminat sözleşmelerinden olmakla birlikte, aralarında belirgin farklılıklar vardır. Konuyla ilgili detaylı bilgiler için bkz. TURAN, Gamze, “Garanti ve Kefalet Sözleşmeleri Arasındaki Farklar ve Banka Kredi Kartı Sözleşmelerindeki Şahsi Teminatın Niteliği”, **TBB Dergisi**, Yıl: 2006, Sayı: 66, s. 29 vd.

⁵ ÖZTAN, 1997, s. 1127; REİSOĞLU, Seza, **Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek**, 3. Baskı, Ankara 2003, s. 138 (Türk Hukukunda); KINACIOĞLU, 1999, s. 275.

⁶ ÖZTAN, 1997, s. 1127; KINACIOĞLU, 1999, s. 275.

⁷ Doktrinde temin mektuplarına yönelik çeşitli tanımlar yer almaktadır. Tekinalp'e göre: “banka teminat mektupları ile bankanın, müşterisinin istemi üzerine müşterisiyle herhangi bir hukuki ilişkiye girme durumunda bulunan üçüncü kişiye, müşterisinin bu ilişkiden doğan borcunu yerine getirmemesi veya herhangi bir edimin ifa edilmemesi ile alakası olmadan, sadece korkulan bir olayın vuku halinde belirli bir meblağa kadar ödemede bulunmayı garanti ettiği sözleşmedir” TEKİNALP, Ünal, **Banka Hukukunun Esasları** (Yeniden Yazılmış İkinci Bası), Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2009, s. 51; BARLAS, Nami, **Türk Hukuk Sisteminde Banka Teminat Mektupları**, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1986. s. 8; REİSOĞLU, Seza, **Banka Teminat Mektupları ve Kontrgarantiler**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Ankara, 2003. s. 36 (Banka Teminat Mektupları); BAŞARA, İzzet, “Banka Teminat Mektuplarının Hukuki Niteliği”, **TBB Dergisi**, Sayı: 83, 2009, s. 305 vd.

⁸ DURGUT, Ramazan, “Çekte Kabul Yasağı ve Çekin Teyidi” **İstanbul Barosu Dergisi**, Yıl: 2006, Cilt: 80, Sayı: 3, s. 991.

ibrazında karşılığının olmaması durumunda dahi, bankanın, gerekirse keşideciye kredi tesis ederek çekin lehtarına her halükarda ödeme yapılacağı teminat altına almaktadır. Bu durumda çek karşılığının, keşidecinin hesabında çekin keşidesi anında değil, çekin ibrazında bulunması gerektiğinden, çekin teyidinin talep edildiği anda çekin karşılığının olmaması sorun teşkil etmeyecektir⁹.

Bunun yanı sıra, yine benzer kavram olan garantili çekler de tıpkı teyitli çekler gibi bir çekin ödeneceğine yönelik oluşan güven ve inancın artırılması konusunda olumlu etkisi olan bir kurumdur. Hem teyitli hem de garantili çek banka tarafından taahhüde girildiğinden ve her iki kurumun aynı amaca hizmet etmelerinden dolayı bu kurumlar birbirlerine benzerlik göstermekte ve karıştırılmaktadır. Gerek teyitli çekin, gerekse de garantili çekin banka tarafından yapılması hususu 6102 sayılı TTK m. 696 hükmünde öngörülen kabul yasağı kapsamında mütalaa edilmediğinden ve bankanın söz konusu durumlarda her iki beyanın da kabul olarak nitelendirilmediğinden muhatabı kambiyo ilişkisine sokma kabiliyetini kesinlikle haiz olmamaktadır. Dolayısıyla hem teyitli hem de garantili çeklerde bankanın garantör olması kambiyo ilişkisi dışında genel hükümlerden kaynaklı bir durum olduğu da öğretide vurgulanmıştır¹⁰.

Çek karşılığının ödenmesi hususu teyitli çekle aynı mahiyette olduğundan garantili çek de zaten mevcut uygulamalarda kullanılmaktadır. Bu bağlamda, mevzuatta yer alan teyitli çek veya garantili çeklerde görüldüğü üzere tüm sorumluk çek keşidecinin borcunu üstelenen bankaya yüklemektedir. Oysa çalışma ile hedeflenen çek ilişkisinde her bir taraftan farklı olarak objektif bir zeminde karşılıksız çek riskinin paylaşılarak bertaraf edilmesidir. Tabii riskin paylaşılması durumunun yanı sıra çeklerin ödeme fonksiyonunun devam etmesine hanel de getirilmemesi hususu da gözetilmelidir. Bu bakımından garanti sisteminden ziyade, çek ilişkisinde hiçbir tarafa sorumluluk yüklenmeden bu ilişkiden bağımsız sigorta prensipleri ile, risk paylaşımını yine kendi primlerle oluşan fondan karşılanarak soruna bir çözüm yolu olabileceği düşüncesindeyiz.

⁹ AKAY, Hasan Onur, **Teyitli Çek**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 58-59.

¹⁰ TAMER Ahmet, "Teyitli (Karşılıklı, Bloke) Çek", **Bankacılar**, Yıl: 2013, Cilt: 24, Sayı: 87, s. 3 vd.

Bununla birlikte, Avrupa ülkelerinde, karşılıksız çek keşidesi fiillerini önlemek bakımından uygulanan “çeklerin garanti edilmesi sistemi” tedbir mahiyetinde bir sistem oluşturmuş, keşideciye çek defterini kullanması için tevdi etmiş bulunan banka, çekin bedelini, karşılığı olmasa da, Fransa, Danimarka ve İsveç’te belirli bir sınıra kadar, Avusturya, Federal Almanya, Hollanda gibi ülkelerde ise sınırın dışında kalan tutarları da ödemeyi taahhüt etmiştir¹¹.

Dönmezer tarafından ileri sürülen çeklerin garanti edilmesi sistemi ile, karşılıksız çek keşidesi suçlarını önlemek bakımından çok esaslı bir tedbir niteliğinde, bankaların her önüne gelene çek defteri vermelerini önleyerek uygun bir istihbarat sistemiyle kendilerine çek defteri verilecek olanların daha titiz bir incelemeden geçirilmesi gerektiği, ellerindeki çekleri kötüye kullanabilecek kişilerin eylemlerinin belirli bir ölçüde önlenmiş olacağı belirtilmiştir¹². Dönmezer’in fikirlerine elbette ki biz de katılmaktayız. Çek karnelerinin verilmesinde en çok sorumluluğun bankada olmasından dolayıdır ki, gereken araştırma aşamasında en çok hassasiyetin banka tarafından gözetilmesi doğal bir beklentidir. Gelişmiş toplumlarda da karşılıksız çek keşidesi suçları karşısında, cezaları arttırarak mücadele etmek yerine suçların işlenmesini sağlayan imkânları kontrol altına almaya çalışmak, bunun gibi, özellikle de çek hesabı açan, defterleri veren bankaların sorumluluklarını arttırıcı, kontrol mekanizması içinde onların etkin rol almalarını sağlayıcı yöntem geliştirmenin önemli tedbir olarak nitelendirilmesi konusuna da katılmaktayız¹³. Zira asıl amacın karşılıksız çek düzenleyenlerin cezalandırılma yöntemleri ile mahkemeleri işgal etmek olmadığı, tam aksine çek bedellerinin tahsilinin mümkün olduğunca sağlanmasına yönelik teşvik edici mekanizmaları tespit ederek uygulamaya geçirmek olduğundan, en önemli tedbir, bizim de katıldığımız görüşe göre, bankaların ilk adımı atarken titiz davranmalarını sağlamaktır¹⁴.

¹¹ DÖNMEZER, Sulhi, “Karşılıksız Çek”, *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 2011, Cilt: 43, Sayı: 1-4, s. 307.

¹² DÖNMEZER, 2011, s. 307.

¹³ DÖNMEZER, 2011, s. 313.

¹⁴ DÖNMEZER, 2011, s. 323. Bankaların bu incelemeleri yeterli düzeyde olmadığından dolayı örneğin Avrupa ülkelerinde bankaya ağır sorumluluklar yüklenmektedir. Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. SEVİĞ Veysi, “*Karşılıksız çekte sigortalı önlem önerisi*” İstanbul Ticaret Odası,

Çeklerin garanti edilmesi sisteminde görülüşü üzere bankalar her hâlükârda yine büyük sorumluluk altına girmektedirler. Bankalar çek keşideci müşterisine çek defterlerini (karneleri) teslim ederken belirli araştırmalardan geçirmekle birlikte bu kişilerden teminat talep etmektedirler. Ayrıca bankalar yasal bir zorunluluk sonucunda keşideci tarafından banka nezdindeki çek hesabında yatırılan tutara bloke koyarak çek lehtarına ödeme konusunda garanti sağlamış olmaktadır. Zira Dönmezer'in ileri sürdüğü ve karşılıksız çek keşidesi suçlarını önlemek bakımından çok esaslı bir tedbir olarak nitelendirdiği söz konusu sistem Fransa'da uzun yıllar uygulanan sistemdi. Bu sisteme göre öncelikle bankalar her çek hesabı talep eden müşterisine çek karnesini vermeden önce kendisi olası risklerde çekin bedelinin tamamını ödeme ihtimalini düşünerek iyice araştırmadan geçirmesi gerekecekti. Bununla keşideciye çek defterini veren banka, kendi üzerine çekilmiş bulunan çekin bedelini, karşılığı olmamış dahi olsa, ödemeyi taahhüt etmiş olacaktı. Bu sistemin kanımızca eleştiriye maruz kalacak tarafı tüm sorumluluğun bu sefer banka üzerinde bırakılması olduğundan yine objektiflikten uzak olmasıdır. Titiz davranmaları gereği bankalar tarafından gerekli araştırmaları yapılarak her çek talep edene çek karnesinin verilmemesi, bunun yanı sıra diğeri önleyici tedbirlerin alınması gerekliliği görüşüne tamamen katılmakla birlikte, yukarıdaki açıklamalarla da açıklamaya çalıştığımız gibi, tüm sorumluluğu bankalara yüklemekle sorunun hallolmayacağıının bir kez daha belirtilmesinde yarar vardır. Bu bakımından garanti sisteminden ziyade, çek ilişkisinde her bir tarafın gerekli hassasiyetinin aranmasının yanı sıra, bu duruma ek olarak karşılıksız çıkan çekin tüm külfetinin hiçbir tarafa tek başına katlanma sorumluluğu yüklenmeden bu ilişkiden bağımsız, sigorta prensipleri ile, risk paylaşımını yine kendi primlerle oluşan fondan karşılanarak soruna çözüm yolunun üretilebileceği fikrindeyiz. Tabii ki kötü niyetli davranışların bu durumda da önlenmesi adına yine bankaların fizibilite çalışmalarının elzem olacağını unutmamak gerekir.

https://www.itohaber.com/haber/guncel/202242/karsiliksiz_ceke_sigortali_onlem_onerisi.html (erişim tarihi 13.10.2021)

III. KARŞILIKSIZ ÇEKLERDE SİGORTA FONU'NUN KURULMASI

Çeklerin garanti edilmesi sisteminin oluşturulması fikri günümüz imkânları ile net bir şekilde soruna çözüm olabileceğini düşünmüyoruz. Zira riskin objektif anlamda tam paylaşılması bu sistemde görülmemektedir. Karşılıksız çeklerde muhtemel risk faktörü, keşidecinin ilgili bankadaki çek hesabı nezdinde karşılıksız kalan meblağın ödenmemesidir. Bu riskin meydana gelmesini en aza indirmek için Dönmezer'in belirttiği gibi çek karnesi verilmeden ilgili banka tarafından titiz çalışılarak istihbarat çalışmalarının yürütülmesi gerekir. Ayrıca günümüzdeki uygulamalar gereği Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi (TBBRM) tarafından karşılıksız çek düzenleyenlerin güncel dönem ile geriye dönük son 10 yıl içindeki döneme ait kredi limiti ve kredi riskine yönelik bilgileri doğrultusunda takibi sağlanmalıdır. Bu takip sayesinde, henüz kambiyo ilişkisine girmeden, önleyici mahiyette alınacak bir tedbir olarak ileride muhtemel yaşanabilecek risklerin gerçekleşmesinin önüne bir nebze geçilebilir.

Bununla birlikte, önleyici tedbirler alınsa dahi, yine de sübjektif risklerin yanı sıra piyasa koşullarından kaynaklı objektif risklerin (pandemi, doğal afetler vs.) de yaşanması muhtemeldir. Dolayısıyla çekin oluşturduğu üçlü ilişkide hiçbir tarafa ağır sorumluluk yüklenmemesi ve birer basiretli tacir gibi daha tedbirli davranma adına riskin paylaşarak olası zararların giderilmesi yoluna başvurulmalıdır. Konuyla ilgili asıl çözüm yolunun Garanti Sigorta Fonu¹⁵, Ücret Garanti Fonu¹⁶ veya diğer fonlar gibi Karşılıksız Çek/Ticari Alacak Fonu şeklinde Karşılıksız Çeklerde Sigorta Fonu'nun

¹⁵ Söz konusu fon ile: Plakası tespit edilemeyen araçların vermiş olduğu bedeni zararlar, zorunlu mali mesuliyet (trafik) sigortası olmayan araçların vermiş olduğu bedeni zararlar, zorunlu mali mesuliyet (trafik) sigorta poliçesindeki teminat tutarlarına ilişkin artış zeyilnamesi olmayan araçların vermiş olduğu bedeni zararlar, çalınmış veya gasbedilmiş motorlu bir aracın kazaya neden olması halinde meydana gelen bedeni zararlar ile mali bünye zafiyeti nedeni ile bütün dallarda ruhsatı iptal edilmiş veya iflas etmiş sigorta şirketlerinin zorunlu mali mesuliyet (trafik) sigortası kapsamında ödemekle yükümlü olduğu maddi ve bedensel zararların Karayolu Trafik Garanti Sigortası Hesabı'nın kaza tarihinde geçerli zorunlu mali mesuliyet (trafik) sigorta poliçesinin teminat limitleri ve zarar verenin kusur orandaki sorumluluğu sınırlı olmak üzere başvurabilen bir fondur. http://www.ozgursigorta.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=51:garanti (erişim tarihi 14.10.2021)

¹⁶ Sigortalıların işverenin iflas ve benzer nedenlerle ödeme aczine düştüğü durumlarda geçerli olmak üzere, işçilerin iş ilişkisinden kaynaklanan üç aylık ödenmeyen ücret alacaklarının ödenmesi amacı ile oluşturulan fondur. Bu fon, işverenlerce işsizlik sigortası primi olarak yapılan ödemelerin yıllık toplamının yüzde birinden elde edilen gelirlerden oluşmaktadır. Bkz. <https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/issizlik-sigortasi/ucret-garanti-fonu/> (erişim tarihi 14.10.2021)

oluşturulması yoluna da gidilebilir. Bu fon ile tıpkı ihracat kredi sigortası programlarında¹⁷ olduğu gibi ticaret erbabının karşılıksız çekten doğacak alacaklarını, ticari risklerin yanı sıra, politik ve doğal afetten kaynaklanan risklere karşı da teminat altına alma hedeflenmelidir¹⁸. Primlerin tahsili usulü de yine yukarıda bahsedilen öneriler doğrultusunda yapılması uygun olur. Bu bağlamda gerekirse başlangıçta devletin doğrudan ve dolaylı destekleri (çekle yapılan ticarete belirli vergi muafiyetlerin tanınması, işçi maaşlarındaki destekler vs.) ile nakit para yerine çekle ödeme konusunda teşvikler düşünülebilir. Daha detaylı açıklayacak olursak, olağan üstü sebeplerden olan örneğin pandemi vs. gibi durumlarda aslında ödeme gücüne düşen ve çeklerin karşılıksız olmasına sebep olan durum hükümetlerin almış olduğu (sokağa çıkma yasağı, saat sınırlamaları vs. sebepler sonucunda ticari faaliyetler tam gerçekleştirilememektedir) kısıtlama kararlarıdır. Bu durum da taraflara yüklenemeyen politik riskleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla politik riskler açısından duruma bakıldığında, burada karşılıksız çek sigortası bir sosyal sigorta olduğu yönünde bir algı uyandırabilir. Zira devletin sosyal devlet kuramı¹⁹ gereği ekonominin ayakta tutulabilmesini teşvik etme ve kamu yararı amacına uygun olması adına ticaret erbabına destek çıkması gerekir. Bununla birlikte, ilk başta her ne kadar devlet tarafından destek çıkılsa da, sadece bu yönüyle politik risklerin ve dolayısıyla karşılıksız çek sigortasının bir sosyal sigorta oluşu anlamı çıkarılmamalıdır. Buradaki amaç karşılıksız çek sigortasının hem ticarî hem de politik riskler bakımından bir bütün olarak ele alınması ve özel bir sigorta olarak algılanması gerekir. Burada politik riskler dolayısıyla uğranılan zararların ilk başta devlet tarafından desteklenmesi karşılıksız çek sigortası fonunun kurulmasının ilk yılında konuyla ilgili yetkilendirilecek kurum ve kuruluşun malî yapılarının bir önlem olarak desteklenmesi kastedilmektedir. Zira karşılıksız

¹⁷ <https://www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/alacak-sigortasi/orta-ve-uzun-vadeli-alacak-sigortasi/spesifik-ihracat-kredi-sigortasi> (erişim tarihi 14.10.2021)

¹⁸ İhracatçılara sadece 2020 yılı için sağlanan sigorta desteği 17,1 milyar Dolar tutarında gerçekleşmiştir. Bkz. <https://www.eximbank.gov.tr/tr/rakamlarla-biz> (erişim tarihi 14.10.2021)

¹⁹ AYDIN, M. Kemal/ ÇAKMAK, Eyüp Ensar, “Sosyal Devletin Temelleri”, **Bilgi** (34), Yıl: 2017, s. 4 vd. (s. 1- 19); BULUT, Nihat, “Sosyal Devletin Düşünsel Temelleri ve Çağdaş Sosyal Devlet Anlayışı”, **Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, Yıl: 2001, s. 324 vd.

çeklerde meydana gelecek zarar kurulacak fonda ilk dönemde bütçe bakımından külfet getirebilecektir²⁰.

Bu bağlamda fonun sermayesinin sağlanması konusunda başlangıçta devlet destek programlarının yanı sıra her bir çek ilişkisinde, risk faktörünün olup olmadığına bakılmaksızın, çek karnesi konusunda yapılacak tüm başvurularda belirli oranda prim tahsiline gidilmesi gerekir. Ayrıca bu primin tahsilinde birkaç kıstasa dikkat edilmesi de gerekecektir. Bu kıstasları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Prim oranının belirlenmesinde risk faktörünün doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekir. Zira yüksek risk faktörü taşıyan kişilerin standart primin yanı sıra yüksek riskli primin de ilaveten eklenmesi yoluna gidilmelidir.

- Primlerin maktu bir prim olmasından ziyade çek tutarının belirli oranında olması da önem arz etmektedir. Dolayısıyla tıpkı kasko sigortasında olduğu gibi araçların bedelleri oranında primlerin belirlenmesine gidildiği gibi, burada da çek tutarlarının yazıldığı oranda çek keşidecilerinin prim oranları düzenlenmelidir. Zira sigorta değeri ile doğru orantıda primlerin belirlenmiş olmasına yönelik uygulama sigortacılık mantığı ile de bağdaşacaktır. Bunun yanı sıra, yine kasko sigortalarında olduğu gibi kazaya karışan sigorta ettirenlerin prim oranlarının daha yüksek dilimden hesaplanması gerektiği kuralı, çek düzenleyenler (keşideciler) için de çok yüksek riskli veya çek düzenlemeden yasaklı olarak nitelendirilmesi gerekeceğinden dolayı, karşılıksız çekler için de benimsenmelidir. Gerekirse de bu kişilere çek karnesinin hiç verilmemelidir.

- Prim tahsilinin, her ne surette olursa olsun, ilk defa başvuran kişiler bakımından da gerçekleştirilmesi gerekir. Dolayısı ile bu kişilerden de, hiçbir risk faktörü oluşturmaları bile, TBBRM tarafından kayda alınarak belirli kredi limitleri ve çek tutarları oranında, başlangıç primi yatırılmasının zorunlu olarak tahsili sağlanmalıdır.

²⁰ Örneğin 15.02.1999 tarihli Bağımsız Deneticiler Raporu'nda, Türk Eximbank'ın üstlendiği politik risklerden doğacak zararların ödenmesi amacıyla, 1997 yılı içerisinde Hazine'den 15.038.841,00 TL'sini özel görev hesapları aracılığı ile Türk Eximbank'a aktarılmıştır (1 ABD Doları=119,580 TL). Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. AKSOY, Nazım: **İhracat Kredi Sigortasının Azerbaycan Hukukuna Uygulanabilirliği (Türk Eximbank Modeli)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010, s. 62, 73 dn. 258.

Bunların yanı sıra yine çekle yapılan ödemelere ilişkin şu öneriler ileri sürülebilir:

- Karşılıksız çıkan çeklerde hapis cezası her çek için olmamakla birlikte, kötü niyetli kişilerin keşide ettikleri çeklerde çeklerin karşılıksız çıkması ile bu durum dolandırıcılık suçu kapsamında nitelendirilerek hapis cezasına mahkûmiyetine ilişkin düzenlemeler yapılmalı. Organize işlenmesi halinde ise suçun ağır şekli ile cezalandırılması ve ayrıca ticaretten menedilmesine yönelik hükümler kanunlara ilave edilmelidir. Bu konuda esas amaç yaptırımın caydırıcılığına odaklanmalı ve karşılıksız çeki ödeme potansiyeli olan birinin ödenmesini teşvik edecek düzenlemeler getirilmelidir.

- Çeklerde yapılacak ödemelerde, çeklerin asıl fonksiyonu da dikkate alınarak, vadelere belli sınırlamalar getirilmeli. Bilindiği üzere yakında yürürlüğe girmesi planlanan elektronik çek kanunu ile çekteki ibraz süreli coğrafi konumuna bağlı olmadan tek bir süre ile sınırlandırılacaktır. Konuyla ilgili yapılacak düzenlemenin TTK ve ÇekK'daki hükümlerle de paralellik arz etmesi için güncellenmesi gerekir.

- Bankalar çek karnesi verirken Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi (TBBRM) tarafından güncel dönem ile geriye dönük son 10 yıl içindeki döneme ait kredi limiti ve kredi riskine yönelik bilgilere ilaveten, işletmenin yanı sıra, keşidecinin şahsi mallarının da sorumluluk kapsamında daha geniş platformda araştırması yapılarak çek karnelerini vermeli. Buna yönelik raporlar daha detaylı olmalıdır.

- Bankaların karşılıksız çekler için bankalarca ödenen belirlen maktu rakamlara yönelik düzenleme güncellenerek çek tutarları oranında her bir çek yaprağı için ödediği miktar tekrar gözden geçirilmeli²¹.

SONUÇ

Sonuç olarak Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Sigorta Birliği (TSB), Bankalar Birliği (TBB) ve Kredi Kayıt Bürosu karşılıksız çek

²¹ Benzer yönde görüşleri için bkz. https://www.itohaber.com/haber/guncel/202242/karsiliksiz_cke_sigortali_onlem_onerisi.html (erişim tarihi 14.10.2021)

sorununa sigorta sisteminin işleyebilmesi için bir fon oluşturmalı. Bu fon, öncelikle devlet tarafından olağanüstü sebeplerle meydana gelebilecek çalkantılı dönemlerde alınacak kısıtlama kararlarına, diğer bir ifade ile, politik riskler kapsamında nitelendirilmeli ve karşılıksız çeklerin belirli tutarları (%70-80) oranında devlet tarafından destek verilmelidir. Dolayısıyla sistemin işleyişi bakımından tıpkı ihracat kredi sigortası gibi başlangıçta devlet destekli bir fon oluşturulmalı, bu fonun kendini finanse edecek hale geldiğinde ise artık devlet desteğine ihtiyaç duyulmadan ilerlemesi sağlanmalıdır. Bununla birlikte, çek ilişkilerinde belirli prim tüm çeklerde zorunlu hale getirilmelidir. Çek karnesi verilmeden önce titiz araştırmalardan geçirilmeli ve keşidecileri belirli risk gruplarına ayırmalı, gerekirse çek karnesinden yasaklılık kararları tüm bankacılık ağında ticari sır ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu hükümleri kapsamında hassasiyetler gözetilmek kaydı ile bilgilere ulaşılmalıdır. Bunun gibi, hapis cezasının organize veya kötü niyetli durumlar için öngörülmesi ile birlikte, ticaretten menedilmesi yaptırımının da gündeme getirilmesi gerekir. Son olarak çekle olan ödemelerde işletmelerin ve gerçek kişilerin çekle gerçekleştirecek ödemelerinde ilgili teşviklerin olmasıyla birlikte, bu kişilerin sorumluluklarının sınırsız sorumluluk gereği şahsi sorumluluk kapsamında değerlendirilmesi gerebilir. Bu kapsamda yukarıda bahsedilen tüm değişiklikler sigorta mevzuatının güncellenmesi ile mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

AKAY, Hasan Onur, **Teyitli Çek**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

AKSOY, Nazım, **İhracat Kredi Sigortasının Azerbaycan Hukukuna Uygulanabilirliği (Türk Eximbank Modeli)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010.

AYDIN, M. Kemal / ÇAKMAK, Eyüp Ensar, “Sosyal Devletin Temelleri”, **Bilgi** (34), Yıl: 2017, (s. 1- 19).

AYHAN, Rıza / ÇAĞLAR, Hüseyin, **Sigorta Hukuku Ders Kitabı**, Cilt I, Ankara, 2018.

- BARLAS, Nami, **Türk Hukuk Sisteminde Banka Teminat Mektupları**, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1986.
- BAŞARA, İzzet, “Banka Teminat Mektuplarının Hukuki Niteliği”, **TBB Dergisi**, Sayı: 83, 2009, (s. 302-317).
- BOZKURT, Tamer, **Kıymetli Evrak Hukuku**, 4. Baskı, Ankara, 2017.
- BULUT, Nihat, “Sosyal Devletin Düşünsel Temelleri ve Çağdaş Sosyal Devlet Anlayışı”, **Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, Yıl: 2001, (s. 321-335).
- DÖNMEZER, Sulhi, “Karşılıksız Çek”, **Journal of Istanbul University Law Faculty**, 2011, Cilt: 43, Sayı: 1-4, (s. 302-324), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhfm/issue/9090/113601>, (erişim tarihi 14.10.2021).
- DURGUT, Ramazan, “Çekte Kabul Yasağı ve Çekin Teyidi” **İstanbul Barosu Dergisi**, Yıl: 2006, Cilt: 80, Sayı: 3, (s. 985-1004).
- KINACIOĞLU, Naci, **Kıymetli Evrak Hukuku**, 5. Baskı, Ankara, 1999.
- ÖZTAN, Fırat, **Kıymetli Evrak Hukuku**, 2. Baskı, Ankara, 1997.
- REİSOĞLU, Seza, **Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek**, 3. Baskı, Ankara, 2003. (Türk Hukukunda)
- REİSOĞLU, Seza, **Banka Teminat Mektupları ve Kontrgarantiler**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Ankara, 2003. (Banka Teminat Mektupları)
- SEVİĞ Veysi, “*Karşılıksız çeke sigortalı önlem önerisi*” İstanbul Ticaret Odası, https://www.itohaber.com/haber/guncel/202242/karsiliksiz_ceke_sigortalı_onlem_önerisi.html, (erişim tarihi 13.10.2021).
- TAMER Ahmet, "Teyitli (Karşılıklı, Bloke) Çek", **Bankacılar**, Yıl: 2013, Cilt: 24, Sayı: 87, (s. 3 – 17).
- TEKİNALP, Ünal, **Banka Hukukunun Esasları** (Yeniden Yazılmış İkinci Bası), Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2009.

TURAN, Gamze, “Garanti ve Kefalet Sözleşmeleri Arasındaki Farklar ve Banka Kredi Kartı Sözleşmelerindeki Şahsi Teminatın Niteliği”, **TBB Dergisi**, Yıl: 2006, Sayı: 66, (s. 27-50).

UYGUN, Dilara, Sigortacılık, **Özel Sigorta ve Sosyal Sigorta**, Umut Dağıtım Yayınları, İstanbul, 2018.

YAZICIOĞLU, Zehra / ŞEKER ÖĞÜZ, Emine, **Sigorta Hukuku**, İstanbul, 2019.

http://www.ozgursigorta.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=51:garanti,
(erişim tarihi 14.10.2021)

<https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/issizlik-sigortasi/ucret-garanti-fonu/>
(erişim tarihi 14.10.2021)

<https://www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/alacak-sigortasi/orta-ve-uzun-vadeli-alacak-sigortasi/spesifik-ihracat-kredi-sigortasi> (erişim tarihi 14.10.2021)

https://www.itohaber.com/haber/guncel/202242/karsiliksiz_cke_sigortali_onlem_onerisi.html
(erişim tarihi 14.10.2021)

https://www.itohaber.com/haber/guncel/202242/karsiliksiz_cke_sigortali_onlem_onerisi.html
(erişim tarihi 14.10.2021)